

KUZEY AZERBAIJAN HANLIKLARINDA SARAY KADINLARI VE NİKAH DİPLOMASİSİ

Sugra CAFEROVA

ÖZET

Safevi Devleti'nin çöküşünden sonra Azerbaycan'ın kuzey ve güneyinde ortaya çıkmış hanlıklar, kendilerine yeni ortaklıklar aramak amacıyla girişimlerde bulunmaya başladılar. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısı siyasi olaylardan dolayı Azerbaycan'ın kuzey ve güney kısmında bulunan hanlıklar Azerbaycan tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Tarihi bakımdan etkili olabilmiş nikah antlaşmaları hanlıklar döneminde de oldukça yaygınlaşmıştır. Bu antlaşmalar sayesinde onların yeniden güç toplayarak hem siyasi hem de askeri bakımdan kendilerini güvende hissetmeleri sağlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Hanlık, Kadın, Evlilik

Royal Women and Marriage Diplomacy in the Northern Azerbaijan

ABSTRACT

After the collapse of the Safavid dynasty, the Khanates appeared in the North and South of Azerbaijan to search for new alliances. During the second half of xviii century North and South Khanates played a very important role in the history of Azerbaijan in terms of politics. Marriage diplomacy had spread widely during this period. Thanks to these alliances that they managed to save both their political and military forces.

Keywords: Azerbaijan, Khanate, Women, Marriage

GİRİŞ

Azerbaycan arazisinde hanlıkların ortaya çıkış dönemi XVIII.Yüzyılın sonra ilerlemeye başlamıştır. Bu zaman diliminde Aras ve Kür nehirleri arasındaki Karabağ hanlığı, Zengezur dağlarından Araz nehrindeki Nahçıvan hanlığı, Murovdağ silsilesinden Kür nehrine kadar olan Gence hanlığı, Şirvan yaylasında Şamahı hanlığı, Azerbaycan'ın kuzey batısında ise Şeki Hanlığı kurumuştur. (Azerbaycan Tarihi, XIII-XVIII asırlar , Cilt 3, 1997,s.356).

Bunların dışında Abşeron yarımadasında Bakü, Azerbaycan'ın kuzey-doğusunda Hazar denizinin batısında Guba ve Derbent hanlıkları da kurulmuş oldu. Bakü'nün güney kısmında ise Salyan, Cavad ve Talış illeri ortaya çıktı. Azerbaycan'ın güneyinde ise Tebriz,Urmiya, Hoy, Karadağ, Maku ve Serab hanlıkları tarih sahnesine çıktı (Azerbaycan Tarihi, XIII-XVIII asırlar, s.356.).

Yarı bağımlı ya da bağımsız olan bu hanlıklar yerli yöneticiler tarafından idare ediliyordu. Bu dönemde mevcut olan hanlıklar içerisindeki saray kadınlarının antlaşmalarda yer alması konusu üzerinde yoğunlaşacağız.

HANLIKLAR DÖNEMİ SARAY HATUNLARI

XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan hanlıklar döneminde saray hatunları, Safeviler dönemindeki saray hatunları kadar Türk-İslam kültürünün temelleri üzerinde yetiştirilmişlerdir. Bu dönemdeki saray hatunları üst yönetim idareciliğinde bulunan kişilerin kızları olduğu için gereken eğitimi almışlardır. Diplomatik vasıtalarla evlenen kadınlar, evlendikten sonra getirildikleri görevlerinde yeteneklerini sergileyerek başarılı olmuşlardır. Saray hatunları, hanlığın içinde yer aldığı sosyal, siyasi faaliyetlerin tamamında rol oynayabilmişlerdir. Azerbaycan Hanlıklarında böyle aktif görevler üstlenen kadınların bu tür rolleri şüphesiz Guba hanlığında da üst düzeyde mevcuttu.

Bu dönemle ilgili yazılı belgelerin eksikliğinden dolayı saray hatunlarının eğitim ve sosyal aktivitelerde hangi düzeyde yer aldıkları ile ilgili bilgileri elde etmek çok mümkün değildir. Elde edilen bilgiler daha çok belli hanlıkların saray hatunlarının askeri hizmette yer almaları hakkındadır.

KARABAĞ HANLIĞINDA NİKAH DİPLOMASİSİ

Karabağ Hanlığı, kuzey hanlıklarındandır. Karabağ Hanlığı ortaya çıkmadan önce Azerbaycan Safeviler Devleti'nin inzibati bölgelerinden 4 beylerbeylikten bir tanesi idi. Bu beylerbeyliğin idaresi yerli zümreler olan Ziyadoğullarının, Yirmidörtlerin, Otuzikilerin ve Cavanşirlerin elinde idi. Beylerbeylik olarak 1736 yılında Nadir'in tahta çıkma olayından sonra onun adaylığına karşı çıkmışlardır. (Ziya Bünyadov, 1994, s.531). Bildiğimiz gibi Azerbaycan'da XVIII. Yüzyıl olmasına rağmen hala feodalizm dönemi devam ettiği için devlet siyasetinde hakim sınıflar arasındaki ilişkiler nikah diplomasisinde birleşiyordu. Diğer hanlıklar gibi Karabağ Hanlığı da komşu devlet ve müttefik hanlıklarla ilişkilerini düzenlemek amacıyla diplomasi kullanmak zorunda idi.

Hanlıklar döneminde en çok kullanılan araçlardan birisi de *Nikah Diplomasisi* idi. Bu diplomasiyi kullananlar arasında Karabağ Hanlığı'nın olması o dönem için doğal bir olaydı. Kendi amaçları için daha güçlü feodallarla akrabalık ilişkileri yaratmakla ilgilidiler (Mirze Adıgüzelbey, 2006, s.169). Bu ilişki vasıtasıyla Hanlık kendi mevkisini de güçlendirmiş oluyordu.

Bu evlilikler, ittifak elde edilemeyen devletlere karşı birlik oluşturarak güç kazanılmasını sağlamıştır. Karabağ Hanlığı'nda siyasi evliliklerin sayısının belirginleşme dönemi Penahali Han'ın ölümünden sonra tahta geçen İbrahim Halil Han'ın (1759-1806) zamanında olmuştur. O Karadağ, Şeki, Şirvan, Gence, Tebriz, Nahçıvan, Erdebil, Hoy, Marağa, İrevan ve Irak, Azerbaycan hududlarından Kaplankuyu'ya kadar hükümdar olmuştur (Mirze Adıgüzelbey, 2006, s.57).

Ve İbrahim Halil Han da ister kendisine eş olarak isterse de kızlarını başka hakim sınıf üyeleri ile olan evliliklere önem vermekle siyasette etkileyici rolünü korumaya çalışmıştır.

O ilişkileri daha da sıkılaştırmak amacıyla Avar hakimi Nüsal Han'ın oğlu Ümme Han ile akraba olmayı kararlaştırdı. Ve onun saygılı ve değerli kız kardeşi hanım Bikeağanı kendine eş olarak almıştır (Mirze Adıgüzelbey,2006, s.57).

Böylece Dağıstan hakimlerinden gerektiğinde yardım alma imkanı da elde etmiş oldu. Buna örnek olarak Gürcistan valisi ile İbrahim Halil Han arasında bir memnuniyetsizlik olduğundan evlilik antlaşmasına sadık kalarak Ümme Han'ın Gürcistan'a baskın yapması gösterilebilir. Baskın esnasında Knyaz Abaşidze'nin eşi ve çocukları ile yaşadığı kaleyi kuşatma altına aldıktan sonra, Knyaz'ın kızlarından biri olan Cevahir Hanım'ı İbrahim Han'a diğer kızını ise kendisi evlenmek için getirdi (Mirza Yusuf Karabaği, 2006, s.28).

Karabağ Hanlığı'nın içinde farklı etnik kimliğe sahip, dağlık arazilere yerleşerek 5 ilçeden oluşan Dizak, Verende, Haçın, Çilebörd, Talış Hamse melikleri yaşamışlar. Bu meliklikler hanlığın idari bölgesine dahil idiler. İbrahim Halil Han'ın hakimiyete geçmesiyle Karabağ melikliklerinin hanlıkla ilgili fikirleri değişti. (Ağamalı Yalçın,1998, s.40).

Bu küçük feodal grupların gücünü kullanarak diğer hanlıklara karşı kullanmak isteyen İbrahim Halil Han Verende meliklerinden Melik Şahnazarını necib ve zengin bir ailenin büyük üyesi olduğu için tercih etti. Melik Şahnazer'in kızı Hurizad Hanımla evlenerek aralarında akrabalık kurmuş oldu (Mirze Yusif Karabaği, 2006, s.44). Melik Şahnazar da işinin ve durumun iyileşmesi hatırına kızının İbrahim Halil Han ile evliliğini destekledi.

Karabağ Hanlığı'nda siyasi evlilikler içerisinde Ağabeyimağa' nın evliliği hakkında daha çok bilgi bulunmaktadır.

Şah'ın 1797 yılında Şuşa'da öldürülme haberini duyan ve geri dönen Han Şuşa şehrine ikinci kere baskı yapmış olan İran şahı aniden Ağa Muhammed Şah'ın öldürülmesi yeni planların ortaya çıkmasına neden oldu. O, Şahın cenazesini İran'la ilişkileri yeniden keskinleştirmemek amacıyla saygılı şekilde İran'a göndererek diplomatik adım atmış oldu. Tahta geçen Feteli Şah bu adımdan çok memnun kaldı ve İbrahim Han'ın bu hareketine cevap olarak onun elçilerini hediye ile geri gönderdi. Hediyeler arasında halat ve kılıç da vardı. Şah, Karabağ'ın tüm hükümet işlerini İbrahim Han'a vererek akraba olmak istediğini şu şekilde bildirdi: *“Her iki tarafın hatırı için muhterem kızınız Ağabeyim Ağa' nı bizim hareme laik bilmelisiniz. O bizim haremın hanımı olmalı”*. Bu teklifi değerlendiren Han gereken işleri görmeye başladı (Süleyman Aliyarlı, 2009, s.556).

Bu suretle o Karabağ'ın ağır durumunu dikkate alarak İran ile olan gergin ilişkilerini yeniden düzenlemeyi umut etti ve bu teklifi değerlendirdi. Han kızını ona verdi ve oğlu Ebülfet Ağayıda rehin olarak İran sarayına gönderdi. Şah'a tam itaakarlığını göstermek amacıyla Şuşa'da onun adına 30 kuruş fiyatında gümüş para bastırmaya başladı (Mirze Adıgüzelbey, 2006, s.202).

Şah, Ebülfet Ağa'ya ünvandan başka edebi yeteneğini de keşfederek *“Emirül Ümera”* lakabını verdi ve onu edebi meclisinin üyesi yaptı. (Tofig Mustafazade, 2010, s.92)

Ağabeyim Ağa Karabağ'dan iki yüzden fazla cariye ve yardımcı getirmişti. Onların hepsi ünlü, yiğit ve cesur kadınlardı. Ağabeyim Ağa'nın kontrolünde çalışan Melik Bey ve eşi, onun taşıdığı değer ve edepten dolayı hizmetinde kalıyorlardı. Ancak Ağabeyim Ağa hiçbir zaman Şah ile karı-koca ilişkisinde olmadı (Marağalı Muhammedhasan Etimadsültene, 2009, s. 13). Fetali Şah onun için ayrıca bir saray yaptırdı ve öz haremde “*banuyi harem*” ilan etti (Mir Mehdi Hazani, 2006, s.187).

Ağabeyim Ağa'nın güzelliğinden dolayı Feteli Şah onu “*banuyi harem*” diye adlandırırsa da hiçbir şey onun vatan hasretini gidermedi. Kardeşiyle aynı ülkede kalmalarına rağmen, Karabağ hasreti hiç sona ermedi. Ve bunu uzun yıllardan günümüze kadar dillere dolanmış şiirde de görmemiz mümkündür (Ziya Bünyatov,1994, s.544):

Ezizinem Karabağ

Şeki, Şirvan,Karabağ

Tehran cennete dönüşse,

Unutulmaz Karabağ

Aslında nikah diplomasisi hanların ve şahların işine daha çok yarıyordu. Onlar için kızlarının istedikleri kişilerle akraba olmak çok sıradan birşeydi.

Ağabeyim Ağa yaşanan olayı iki mısralı şiirle ifade etmeye çalışarak Şah'a göndermiştir:

Yarım gece geldi, gece kaldı, gece gitti,

Hiç bilmedim, ömrüm nasıl geldi, nasıl kaldı, nasıl gitti.

Ağabeyim Ağa'nın durumuna bakacak olursak, çok garipleşmiş halde olarak düşüncelerini şiirlerde göstermeye çalışmıştır:

O kes bahtiyardır ki, mutludur, ey canan

Kendisine konut yapmış yakın yerde bağından

O sefere çıktığında ben kedere dalarım

Devesinin boynunda kendim bir çağrı olarım

Ey Naseh, öğütün bana yetersizdir, yetersiz.

Toplayar sözlerini, ateşimi söndürmez

Hüsünün tanımını haşre kadar yazsalar,

Ne övgün kurtarır, ne hasretin azalır.

Onun kendi evladının olmaması kızkardeşinin kızının yerli mirzalardan biriyle evlendirilmesinde etkili olmuşlar. Cavanşirler sülalesi ile Kağan hanedanından arasında oluşturulmuş akrabalık ilişkileri devam ederek sağlam ve dayanıklı olmuştur (Marağalı Muhammedhasan Etimadsültene, 2009, s.13). Görüldüğü üzere elde edilen kaynaklarda çok geniş bilgiler olmasa da, hakim feodallar arasında yapılan nikah antlaşmalarının kattığı değerlerde kadının önemsenmesine şahit olunmuştur.

GUBA HANLIĞIN'DA NİKAH DİPLOMASİSİ

XVIII. Yüzyılın kırkinci yıllarında Azerbaycan'ın kuzeyinde kurulmuş hanlıklardan biri de Guba Hanlığıdır. Diğer hanlıklar gibi bu hanlıkta da, ülkenin ayrı ayrı vilayetleri arasında ekonomik ilişkiler zayıf idi. Bu, merkezi hükümetin güçsüzlüğünün en önemli sebeplerinden biri idi.

Guba Hanlığı kurulmuş olduğu süreçte çok büyük merkeziliğe sahip olmasa da askeri yönden güçlü idi. Sebebi ise Nadir Şah'ın zarar verici baskınlarından diğer hanlıklara kıyasla daha az zarar görmesi idi (Tofiq Mustafazade, 2005, s. 13).

Hanlığın temeli Hüseyneli Han tarafından atılmasına rağmen, onun ölümünden sonra tahta geçen Feteli Han birçok yenilikler yaparak hanlığın güçlenmesini sağlamaya çalıştı. Tek hanlık yaratmak niyetinde olan Feteli Han'ın birleştirme siyasetine nikah antlaşmaları ile giriş yapmak niyetinde idi.

Hanlıklar arasında nikah diplomasisini başarılı bir şekilde kullanan Guba Hanlığı olmuştur. Feteli Şah'ın ilk siyasi evlilik antlaşması kurduğu Gaytak Üsmisi (hakimi) Emir Hamza ile olan arkadaşlık ilişkilerini akrabalık ilişkileri kurarak geliştirmiştir.

Şöyle ki 1766 yılında Üsmi'nin kızkardeşi Tuti Bike ile evlendi. Emir Hamza da bu ilişkileri iki taraflı yapmak için Şah'ın kız kardeşi Hatice Bike'şe kendisine eş olarak istediğinde olumsuz cevapla karşılaştı. Çünkü Bakü Hanı I.Mirza Muhammed Han'ın oğlu Melik Muhammed Han ile kızkardeşinin evliliği daha önemliydi. O sırada Bakü Hanı ahali arasında çok ta rğbet kazanmamıştı. Çünkü onun adamları keyfi bir şekilde vergi topladıkları zaman ahaliye memnuniyetsizlik yaratmıştı. Bu memnuniyetsizliği fırsat bilerek kız kardeşi Hatice Bike'yi nikah diplomasisinde kullanmış oldu (Elçin Garayev,2005, s.106).

O , Bakü'yü böylece kısa zamanda kendi kontrolü altına almayı kolaylaştırabilirdi ve bununla birlikte de Bakü Hanlığının Guba Hanlığına bağımlı olması temin edildi (Abbasgulu Bakıhanov, 2001, s.122). Guba Hanlığı, Bakü'ye iktisadi yönden müdahale etmekle onu yabancı düşmanlardan korumayı da kendi sorumluluğuna almış oldu. (Ziya Bünyadov, 1994, s. 545).

Ancak Üsmi bununla yetinmeyip nefretini içinde biriktirerek kız kardeşini görme bahanesiyle Derbend'e sokuldu ve iç kaleyi zapt etti. Üç günlük kuşatmadan sonra şehirden Üsmi çıkarıldı. (İskender bey Hacinski, 1959, s. 7). Hatice Bike uğruna Emir Hamza ve Feteli Han

arasında oluşan bu düşmanlık uzun zaman devam etmiştir (Abbasgulu ağa Bakıhanov,2001, s.122) .

Fetali Han nikah diplomasisi yoluyla Şamahı Hanlığı ile birleşmek için yeniden harekete geçti. O başka tür bir siyasi adım atarak 1775 yılında Derbent şehrinde 7 yıllık hapisshanedede olan Şamahılı Muhammed Said'i özgür bıraktı. Bunu iyi şekilde kullanmak isteyen Muhammed Said, Fetali Han'ın diğer kızkardeşi Fatma Hanım'ı, oğlu Memmedrza için istedi.

Buna karşı çıkmayan Han teklifi onayladı. Bunun nedeni ise bu yolla onu hem zararsızlaştırmayı, hem de Şamahı Hanlığı'nda hakimiyette olan kardeşi Ağası Han'a karşı kullanıp aralarında ayrılık yaratarak hanlıkta mevcut olan mevkisini azaltmayı planladı. Gerçekten de olay düşünüldüğü gibi gerçekleşti. Ağası Han bu akrabalık ve Şamahı'nın yönetiminin kardeşine verildiğini öğrendikten sonra kardeşiyle olan ilişkileri bozularak, aralarına nifak yaşanmaya başladı (Naile Bayramova,2009,s.40). Kardeşlerin sonraki kaderi ise Memmed Seyid'in Fetali Han tarafından, Ağası'nın ise Karabağlı İbrahim Halil Han tarafından katledilmesiyle sona erdi.

ŞEKİ HANLIĞI'NDA NİKAH DİPLOMASİSİ

1743 yılının sonu ve 1744 yılın başlarında Nadir Şah'ın siyasetine karşı çıkan halk hareketi döneminde Şeki, İran zulmünden çıkarak özgür hanlığın merkezine çevrildi. Hanlığın esasını Hacı Çelebi Han tarafından koyulmuştur (Ziya Bünyadov, 1994, s.523). Azerbaycan'ın kuzey-batısında konumlanan Şeki'nin ipekçilik merkezi onun ekonomik bakımdan canlanmasına her zaman yardım etmiştir.

Hacı Çelebi, hanlığı idare ettiği 12 yıllık süreç boyunca hem iç hemde dış kuvvetlerle mücadele ederek hanlığın varlığını korumayı başarabilmiştir. Daha sonra hakimiyette olduğunda da Azerbaycan tarihinde kendisine ait izler bırakmış ve Hacı Çelebi kenar müdahalelerden korunmak için diğer hanlıklar gibi nikah diplomasisini kullanmıştır.

Hacı Çelebi ölümünden önce Şeki Hanlığı'nı kuvvetlendirmek ve güçlü müttefik yaratmak için büyük kuvvete sahip olan Gazikumuk hakimi Muhammed Han'ın kızını, oğlu Ağakişi Bey için istedi. Ve bu isteği gerçekleşti. Nikah diplomasisini kullandıktan sonra bölgede Şeki Hanlığına da ittifak ortamı yarattı (Mahmud İsmayıl, M.Bağirova, 1997,s.26).

Ancak 1755 yılında onun ölmesinin ardından Şeki Hanlığı'nda başlayan zayıflama yeni akraba olmuş olan Muhammed Han'ın da işine yaradı. 1759 yılında Ereş Sultanlığına gelerek burada Ağakişi Bey'le görüşmek niyetini açıkladı. Bu niyetin iyimser olacağı umuduyla oraya giden Hacı Çelebi'nin oğlu Ağakişi Bey orada haince bir şekilde kendi kayınpederi tarafından öldürüldü. Sonuç olarak Muhammed Han, Şeki Hanlığı'nı hiçbir direnişle karşılaşmadan kendi topraklarına dahil etmiş oldu. (Mahmud İsmayıl, M.Bağirova, 1997,s.26).

Daha sonra hakimiyete Hacı Çelebi'nin torunları geçtikten sonra Şeki Hanlığı'nda herhangi ananevi nikah diplomasisinin kullanıldığına rastlanmamıştır. Bu nikahlarda sadece format önemli idi. İstenildiği an bu diplomasi bozulabilir ve başka bir antlaşma yerini alabilirdi.

SONUÇ

Azerbaycan bölgesinde XVIII. Yüzyılın ortalarından itibaren başlayan Hanlıklar dönemi birçok siyasi olayların yaşanılmasıyla tarihe geçmiştir. Bazı durumda yalnız kendi imkan ve kaderlerine terk edilmiş Azerbaycan hanlıkları, komşu Gürcistan'ın Rusya'ya teslim olmasıyla daha zor bir duruma düşmüşlerdir. Her birinin yakın veya uzak zaman aralığıyla Rusya ile birleştirilmesi hanlıkların varlıklarının son bulması ile sonuçlanmıştır.

Bütün bunlar feodal kuruluşlardan ibaret olan Hanlıkların kendi aralarında da gereği kadar bağlılık ve birlik bulunmadığını, mücadelelerin umumi sevk ve idareden mahrum dağınık bir şekilde yapıldığını, hatta bazen hanlıklar arasında çekememezliklerle birlikte düşman oldukları, neticede düşmana karşı bir olmamalarından sonuçlanıyordu. Bu da mücadele şartlarının zor ve elverişsiz kılmasını açıklayabiliyordu(Kerim Oder, 1982, s.73).

Hanlıklar küçük siyasi merkezler olmalarına rağmen yakın hanlıklarla ilişkilerini uzun zamanlı yapmak için nikah diplomalarını daha uygun görmüşlerdir. Tarihte devletler arasında nikah antlaşmaları mevcut olmuştur. Bu antlaşmaların sayesinde taraflar birbirine desteklerini gösterebiliyorlardı. Azerbaycan tarihinin hanlıklar dönemi nikah diplomasisi antlaşmalarıyla tanınmaktadır. Kuzey hanlıklarının siyasi tarihi girişimlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çoğu zaman bu antlaşmalar ihanet karakterini alarak bozulmuştur. Örneğin; Şeki hanı Ağasıbeyin kayınpederi tarafından öldürülmesi gibi. Başarılı olan nikah antlaşmaları da olmuştur.

Kadınların bu antlaşmalar öncesi yahut sonrasında nasıl davranış gösterdiği hakkında malesef bilgiler yoktur. Karabağ Hanı olan İbrahim Halil Han'ın kızı Ağabeyim Ağa'nın 'Vatan Hasretli' yazdığı şiirlerden evlendirilirken düşüncelerinin sorulmadığı kanaatine varabiliriz.

KAYNAKÇA

Azerbaycan Tarihi XIII-XVIII yüzyıl tarihi., (2007). Bakü: İlim Yay.

Ağamalı. Y., (1998). *Karabağ Hanlığının komşu hanlıklar ve devletlerle ilişkileri*. Bakü: Azerbaycan Ensiklopedisi.

Bünyadov. Z., (1994). *Azerbaycan Tarihi*. Bakü: Azərneşr.

Bakıhanov. A., (2001). *Gülistani İrem*. Bakü : Möminin Yay.

Bayramova. N., (2009). *Şamahı Hanlığı*. Bakü: Tehsil Yay.

Cavanşir. Ahmet bey., (2006). *Karabağ Hanlığının 1747-1805.yıllarda Siyasi Durumuna Dair*. Bakü : Doğu-Batı Yay.

Cavanşir. Mirze Camal., (2006). *Karabağ Tarihi*. Bakü: Doğu-Batı Yay.

Dadaşova. Rehime., (2003). *Safevilerin Son Dövrü*. Bakü: Nurlan Yay.

Garayev. E., (2005). *Azerbaycan XVIII yüzyıl Rus ve Batı Avrupa Seyyahlarının Tasvirinde*. Bakü: Azerbaycan Milli İlim Akademisi.

- Hazani. Mirmehdi., (2006). *Kitabi Tarihi Karabağ*. Bakü : Doğu-Batı Yay.
- Hacinski. İ., (1959). *Gubalı Feteli Han”ın Hayatı*. Bakü: Azerbaycan SSR İlim Akademisi.
- İsmayıl. M.,Bağırova.M., (1997). *Şeki Hanlığı*. Bakü: Azərneşr.
- Karabaği. Mirze Yusuf., (2006). *Tarihi Şerif*. Bakü: Doğu-Batı Yay.
- Mustafazade. T., (2005). *Guba Hanlığı*. Bakü: İlim Yay.
- Mustafazade. T., (2010).
- Marağalı. Muhammedhasan Etimadsultene., (2009). *Heyrati-Hasan*. Bakü: Azerbaycan İlim Akademisi Elyazmalar Enstitüsü.
- Mirze. Adıgüzelbey., (2006). *Karabağname*. Bakü: Doğu-Batı Yay.
- Oder.Kerim.,(1982). *Azerbaycan*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Süleyman. E., (2009). *Azerbaycan Tarihi*. Bakü: Çırac Yay.